

հոյ արքային Պարսից , և անդ ումեմն
'ի զօրականացն պատահեալ զետեղի ,
և բազում արիութիւնս յոլումբիազս
ցուցանէ՝ ոչ որ գիտելով զնա :

Յայնժամ ելեալ Հոնն 'ի Հոնաց
Հոնագուրն անուն , աւար առեալ զաշ-
խարհն Պարսից , և յղեալ առ Շա-
պուհ ասէ . Օր է հեղումն արեան ,
եկ և մենամարտեսցուք ես և դու : Եւ
ինքն Հոնն վառեալ էր յսնանիւթեայ
զրահիւք զբարձր և զլայն հասակն , և
բեւեռապինդ սաղաւարտովն զահագին
զուին , և զերեքաթղեան ճակատն
պրնձեան տախտակովն յօրինեալ , զան-
հեղեղ գեղարդն 'ի բարձր մայր փայ-
տից , և զսուսերն բոցանշան ունելով ,
ահաբեկ զտեսանողս առնէր : Ետուտ
յայտնի անուն Նաբկայ առաջի ար-
քայի , եթէ գործդ այդ նովաւ վճարի .
և արքայն արքայից կոչէ առ ինքն զՆա-
բիկ , թագաւորութեան վճիռ ետ կրն
քեալ վարազագիր մատանեաւ և ասէ
ցնա . Թէ մեծ քինուս այսմիկ յանգումն
արասցես՝ մեծագոյն խոստմանց ես հա-
սանելոց : Եորա յանձն առեալ կատա-
րել զինդիրն , և նոյն ժամայն ապաւի-
նեալ 'ի վերին օգնականութիւնն , Եւ
կեղեցիք Սիւնեայ , ասէր , օգնեցէք
ինձ . և առեալ զիւրոյ զօրութեանն զէն ,
և ճաճանչաւոր և մարգարտական զրա-
հին արքունի զվայելչականն զայն հա-
սակ զարդարէր , և վագրակերպեան
սաղաւարտովն զգեղեցիկ գլուխն , սու-
սեր ընդ մէջ , զոսկիակապ վահանն յա-
հեակ ունն ընկեցեալ , և զգեղարդն
քաջամուխ յաջ բազուկն առեալ , աշ-
տանակէր 'ի սեան երիվար և խոյա-
նայր ընդդէմ թշնամոյն : Յարձակէին
'ի միմեանս . տուրեառ գեղարդեանցն
ճայթիւն որոտման ելանէր յառաւօտէ
մինչև ցինն ժամ . զատապարտիւր ան-
հարին սկայն , յաղթողանայր քաջն
Նաբիկ . աճապարէր 'ի սուրն միասե-
ռի , որով անդէն սատակէր զմարդախո-
ւոյ գազանն , :

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Վերմանացոյ ճաբենագրութեանը վրայ հա-
ճառօր Գեղեկութիւն :

Երբ որ ՊԱՐՍԱԿԱՆ ծաղկեալ ու բարգա-
ւաճ ազգաց մէջ անուանիներէն է նաև
Վերմանացոյ ազգը իրեն ճոխ ու հա-
րուտ մատենագրութեամբը՝ որ օր օ-
րուան վրայ հռչակուելու վրայ է . մեր
բանասիրաց ալ այնպիսի մեծ ազգի մը
լեզուին ու մատենագրութեանը վրայ
համառօտ տեղեկութիւն մը տալը ար-
ժան կը սեպենք :

Վերմանական լեզուն երկու մեծ
ճիւղ կրնայ բաժնուիլ , որոնցմէ այլ և
այլ գաւառական լեզուներ կը ձևանան :
Եզուին առջի ճիւղը Բարձր գերմանական
Բարբառ կ'ըսուի ու Վերմանիոյ միջին
գաւառները կը գործածուի . իսկ եր-
կրորդը սորին գերմանական կամ սորա-
նեան բարբառ ըսուածն է՝ որ հիւսի-
սային գաւառներուն գործածական լե-
զուն է : Հիմակուան Վերմանացոյ լե-
զուն որ Բարձր գերմանական ալ կ'ըսուի՝
հին վերին ըսուած գերմանական լե-
զուէն առաջ եկած է . և աս նոր լեզուին
առջի ծաղկեցրնողը Եւտեր աղանդա-
պետն եղաւ սուրբ գիրքը ասով թարգ-
մանելուն համար : Բայց աս գրաւոր
լեզուն ալ բոլորովին տարբեր է ռամկին
բերանը եղած լեզուէն որ կ'երեւնայ
թէ հելլուետիոյ , և հունոսի ու Վա-
նուբի քով եղած քաղքըներուն մէջ խօ-
սուած լեզուներէն ձևացած խառնուրդ
մըն է : Իսկ Սաքսոնեան բարբառը որ
ստորին Վերմանիոյ լեզուն է ըսինք ,
հին ատեն ու միջին դարու մէջ գործա-
ծուած ստորին գերմանական լեզուէն
առաջ կուգայ . և ասով գրուած գրքերը
խիստ քիչ են . եղածներն ալ աւելի ռամ-
կական երգեր են ու համառօտ բառգրքի
ու քերականութեան պէս գրուածներ .
միայն թէ ուրիշ գործածական բար-
բառներուն մէջ մէկն ալ ասոր քաղցրու-
թեանն ու փափկութեանը չհամար :

Վերմանական լեզուին և մատենա-

գրութեան ծաղկիլն Բ դարուն վերջերը մեծին Վարդուսի ատեն կը սկսի, որ չէ թէ միայն քաղաքականութեամբ հապա նաև իր ուսումնասիրութեամբը մեծ անուն հանեց . ինքը եղաւ առջինը որ ամսոց գերմանական անուններ դրաւ, տւտոնեան լեզուով գրած գրքերը բոլոր ժողովեց, մանաւանդ օրինաց և իրաւանց և ազգային երգոց վերաբերեալ գրուածները, շատ Վատին լեզուով գրուած գրքեր Վերմաններէն թարգմանել տուաւ և Վերմաններէնի համար քերականութիւն մը շինել տալու ետևէ եղաւ : Սեծն Վարդուսի մահուանէն ետքը երբոր Վերմանիան Վաղղիոյ թագաւորութենէն բաժնուելով՝ առանձին տէրութիւն ձևացաւ՝ լեզուին ու մատենագրութեանը վրայ ալ զգալի ու զարմանալի յառաջադիմութիւն տեսնուեցաւ : Վերմանական բանաստեղծութեանց մէջ ամենէն հինը կը սեպուի Վաղղիոյ Սուգովիկոս (Թ)թով թագաւորին՝ Վորմաններուն դէմ ըրած յաղթութեանը վրայ գտնուած գովեստը . աս ատեններս կ'իշխան Վիտամարոս, Վամբերտոս ու Վրունոն պատմագիրները :

Երբոր Սուեվեան հօնաթոֆէն ըսուած ցեղը Վերմանիոյ տիրեց, անոնց իշխանութեան ատենը վիպասանական կամ ասպետական ըսուած քերթութիւնները շատ ծաղկեցան Վերմանիոյ մէջ . աս տեսակ բանաստեղծութիւնները սուեվեան լեզուով գրուած ըլլալուն համար սուեվեան* ալ ըսուերեն : Եւ որովհետև ասոնք գրողները ընդհանրապէս իշխանազունք էին, անոր համար է որ իրենց գրուածոցը մէջ շատ լաւ կը տեսնուի փափկութիւն իմաստից և բացատրութեան ազնուութիւն . աս իշխանազն բանաստեղծից մէջ անուանիներն են հենրիկոս 2 և Վոնրադոս Գ թագաւորները, Սինկեսաւ Պոհեմիոյ իշխանը, հենրիկոս Գ Պրէզլաւի դուքսը, Սթոն Գ Պրանտպուրկի իշխանը, և այլն : Ընտեսները շինուած վիպասանական բանաստեղծութեանց մէջ ամենէն երևե-

լին է՝ Վիպէլուսիէն ըսուած քերթուածը : Երբոր ասպետութիւնք կամ խաչակիրք վերցուեցան, բանաստեղծութիւնն ալ ազնուականներէն ժողովրդեան անցաւ՝ գրեթէ իրենց համար յատուկ արուեստ մը սեպուելով . և ինչպէս որ ուրիշ արուեստաւորք իրենք իրենց մէջ մասնաւոր խումբեր և ընկերութիւններ ունին՝ նոյնպէս ալ աս բանաստեղծները մասնաւոր կանոններ ունէին . և թէ որ մէկը իրենց ընկերութեանը անդամ ուզէնար գրուիլ՝ պէտք էր որ մէկալնոնց ձեռքին տակը տարիներով կրթութեան ետևէ ըլլայ : Հասարակ ժողովրդեան շարագրած բանաստեղծութիւնքը՝ իշխանազանց գրածներուն պէս վիպասանական նիւթերով վրայ չէին՝ հապա աւելի վարդապետական, բարոյական ու երգիծաբան քերթուածներ . և աս տեսակ բանաստեղծութեանց մէջ ամենէն հռչակաւոր սեպուածն է՝ Վա յեմարայ ըսուած գիրքը : Եւ աս ատեններս է որ Վորիմպէրկի երգիչները թատերական բանաստեղծութիւններ շինելու ձեռք զարկին, որ ինչուան ան ատենը գրեթէ անծանօթ էր Վերմանացոց : Թատերական քերթուածոց հեղինակը եղաւ հանս Սաբս՝ Վորիմպէրկցի կօչկակարը որ Սուտերի ատենները կ'իշխայ . իր գրուածոց մէջ յայտնի կը տեսնուի վառվռուուն և աշխոյժ ոգի մը . և գիւտեր ճարտարելուն կողմանէ սպանիացի Սօփէզտէ Սէկա մատենագրէն ետքը ամենէն հռչակաւորը սեպուած է :

Հնգետասաներորդ դարուն մէջ գրուած վիպասանական և այլաբանական գրքերէն զատ ուրիշ շատ անուանի պատմագիրներ ալ ունեցան Վերմանացիք, ինչպէս Սթոն Փրիսինկայ եպիսկոպոսը որ Ա Փրեդերիկոս կայսեր պատմութիւնը շարագրեց . Սեբաստիանոս Ֆրանք որ Վերմանացոց մէջ առջի ընդհանուր պատմութիւն գրողն եղած է, և այլն : Տպագրութեան գիւտը ինչպէս ամէն ազգաց՝ ասանկ ալ Վերմանացոց մատենագրութեանը ծաղկելուն զօրաւոր նպաստներուն մէկն էր . որուն

ձեռնտու գտնուեցաւ Վ ուտեր ալ սուրբ
 քրոջ Թարգմանութեանը և հեղինա-
 կաբար շարագրած գրքերովը : Ինքը
 եղաւ որ Վերմանիոյ մէջ ըրած կրօնից
 փոփոխութիւնը աւելի հաճոյ ընելու
 մտքով՝ սուրբ քրոջ Թարգմանութիւն
 մը ընելու ձեռք զարկաւ . և ամէն
 ճիգը Թափելով՝ լաւ ոճովն ու զուր-
 ցուածքի կերպերովը գերմանական լե-
 զուին ու մատենագրութեանը նոր կեն-
 դանութիւն ու նոր պայծառութիւն մը
 տուաւ , և իր օրինակովը՝ աղանդակից
 հետևողներն ալ ուսումնասիրութեան
 յորդորեց : Վ ուտերի գրուածոց յարգը
 կորսնցընողը՝ աւելի իր մտաց կամա-
 ւոր կուրութիւնն ու կատաղի նախան-
 ձայուցութիւնն է . ապա Թէ ոչ՝ չէ Թէ
 միայն իր լեզուն , հասպա նաև արձակ ու
 ոտանաւոր Թողուցած մատենագրու-
 թիւնները ինչուան հիմայ ալ յարգի
 են Վերմանացւոց և բոլոր ուսումնակա-
 նաց առջևը : Իրմէ ետքը անուանի ե-
 ղաւ Մարտինոս ( ) պից որ Սէզեան ը-
 տուած ուսումնարանը հաստատեց , և
 բանաստեղծական լեզուն աւելի ծաղ-
 կեցնելու ջանք ունեցաւ : Իսկ եօթնե-
 տասներորդ գարուն մէջ շատ ուսումնա-
 կան և բանասիրական ընկերութիւն-
 ներ հաստատուեցան , և ասոնց ամե-
 նուն նպատակն էր ազգային լեզուն ու
 մատենագրութիւնը ծաղկեցընել . գէշն
 այն եղաւ որ ծաղկեցընէնք ըսելով՝
 գերմանական բանաստեղծութե յարգը
 շատ վար ձգեցին՝ մէջը մոցուցած ա-
 բուեստակեալ ճոխութեանցը համար .
 իսկ արձակ գրուածոց ոճը յիրաւի շատ
 մեծ յառաջադիմութիւն ունեցաւ , և
 ան ատենէն սկսան Վերմանացիք ա-
 մէն նիւթի վրայ գրող մատենագիրներ
 ստանալ : Ինոնց մէջ ամենէն անուանի-
 ներէն մէկը կրնայ սեպուիլ Փուֆֆէն-
 տորֆ հռչակաւոր իրաւաբանը՝ որ պատ-
 մական ուրիշ գրուածներ ալ Թողուցած
 է . բնապատմութեան մէջ ալ անուանի
 եղաւ Կոնրադոս Կեսներ որ իրաւամբ
 Վերմանական Պիլնիոս կոչուած է : Ինչ
 ատենները երևցած մատենագրաց մէջ
 հռչակաւոր են Վեփլեր և Լէիբնի-

տիոս կամ Վայպնից , որուն գրուածնե-
 րը աւելի գաղղիերէն են քան Թէ գեր-
 մաններէն : Կոթչէտ ալ գերմանական
 առջի կարգաւորեալ քերականութիւն
 գրողն եղաւ :

Իսկ անցեալ գարուն կեսէն ինչուան
 մեր ատենները երևցած անուանի բա-
 նաստեղծներն են՝ Սողոմոն Կեսներ , որ
 բաց ՚ի ուրիշ քերթուածներէն՝ գրեց
 նաև Ղբելի մահուան վրայ գողտր ու
 փափուկ բանաստեղծութիւն մ՝ ալ , որ
 հայերէն ալ Թարգմանուած ու տպուած
 է . Վլոփշտոր՝ որ Սեսիայի գալստեան
 վրայ զիւցազներգակ բանաստեղծու-
 թիւն մը շարադրեր է . Սամէր քնա-
 րերգակ քերթող , Շիլլեր , Սոս , Կե-
 Թէ , Սահլանտ , Փիլիքեր արքեպիսկո-
 պոսը որ երկու տարի առաջ վախճանե-
 ցաւ , և այլն : Իսկ հիմկու Վերմանա-
 ցւոց ազգին մէջ գտնուած բանաստեղ-
 ծից Թիւր չկայ , միայն իրէքհարիւր
 Թատրերգակ բանաստեղծք կը համ-
 րուին : Շատ անուանի պատմաբան-
 ներ ալ ունեցեր են Վերմանացիք , ինչ-
 պէս Մայլաթ , համմեր , Վամիֆէն ,
 Սաումեր , Սիլբէն և այլն : Բարոյա-
 խօսաց մէջ անուանիներն են Ղխիօն ,
 հուկոյ , լիփպուլ , Վանթ , Լաւաթր
 և այլն . աշխարհագրաց մէջ ալ Կել-
 րարիոս , Սփրէնկէլ , Պիլինկ , Սիթ-
 Թէր՝ որ մեր գարուն ամենէն հռչակա-
 ւոր աշխարհագիրը սեպուած է . հնա-
 խօսք՝ Պօփ , Սօզէն , Պօհլէն և Լաս-
 սէն . Թող ուրիշ անթիւ մատենագիր-
 ներն որոնք բանասիրական , աստուածա-
 բանական , փիլիսոփայական և ուրիշ
 շատ տեսակ գիտութեանց վրայ անհա-
 մար գրքեր Թողուցեր են , որոնց Թէ
 որ միայն անուննին ալ յիշատակել ու-
 ղենայինք , խօսքերնիս չափէն աւելի
 պիտի երկըննար :

Վերմանացւոց հանձարոյն ու եր-
 կայնմտութեանը մէկ փառաւոր ապա-
 ցոյցն ալ՝ տպագրատանց ու տպուած
 գրքերու բազմութիւնն է , որուն նմանը
 մէկ տեղ մըն ալ չկայ . և ասոր պատ-
 ճառն ալ է Վերմանացւոց անխոնջու-
 թիւնն և ուսումնասիրութիւնը :